

УДК 94 (477)

Ірина Федорів

ВОЛОДИМИР АНТОНОВИЧ У ПЕРЦЕПЦІЇ МИРОНА КОРДУБИ

У статті аналізуються праці Мирона Кордуби, присвячені видатному українському історика й громадсько-політичному діячу – Володимирі Антоновичу. Окрему увагу автор звертає на проблему соборності Галичини й Наддніпрянщини та роль у цих процесах В. Антоновича.

Ключові слова: В. Антонович, М. Кордуба, Галичина, Наддніпрянщина, наукова та громадсько-політична діяльність.

Постгердерівське "відкриття народу" дало змогу побачити "народ" не лише в політично та культурно успішних націях, а й у бездержавних етнічних спільнотах носіїв "народної культури" – у їхній мові, звичаях, традиціях й, особливо, пісенній творчості ("народній поезії"), що, згідно з переконаннями інтелектуалів романтичної доби, уособлювала "душу народу". Саме так, зокрема, належало "вибудувати себе заново" слов'янським етносам – шляхом творення власних культурних ідентичностей без таких підмурків цивілізації, як університетська наука чи розвинута філософія та мистецтво. Першими цим шляхом пішли чехи й словаки, перейнявши від сусідів-німців інтерес до фольклору та мови. Інтелектуалів, котрі цим займалися – "батька" славістики Й. Добровського, історика Ф. Палацького, філолога В. Ганку та інших, – згодом назвуть "будителями".

Постульований М. Костомаровим волелюбний демократичний дух, як уроджено притаманний українському "народному началу", а також наголошування на першорядності "народного життя" в історії справили величезний вплив на той напрям української історіографії, який прийнято називати "народницьким" (мова йде про так зване "культурне народництво", що ставило своїм завданням просвітню працю серед українських низів – "народу") [1, с. 143].

Власне усі сильні, й разом з тим усі слабкі аспекти народницького напрямку найвиразніше проявились в українській історіографії, коли з початком 60-их років XIX ст. на її горизонті з'явився один із найвизначніших представників цього напрямку – Володимир Антонович (1834–1908 рр.) – видатний історик і археолог, багатолітній професор Київського університету ім. Святого Володимира, наставник видатних істориків (досить назвати Михайла Грушевського, Митрофана Довнар-Запольського чи Дмитра Багалія).

Діяльність В. Антоновича має особливе значення в розвитку нашої національної самосвідомості ще в одному аспекті. Наскільки до того часу провідну роль в українському національному житті відігравали представники дрібної й середньої шляхти Лівобережжя, настільки в особі В. Антоновича, і разом з ним низки його найближчих земляків та однодумців, виступає на публічну арену група нащадків полонізованої української шляхти з Правобережної України. Це українофільство полонізованих шляхтичів з Правобережжя має однакові коріння з українофільством зросійщених лівобережців. Вроджена прив'язаність до своєї ближчої батьківщини – України, враження від її розкішної природи й багатой народної поезії, усе це під впливом ідей романтизму витворило, як ми знаємо, з кінця 20-х років XIX ст. так звану "українську школу в польській літературі": Мальчевський, Чайковський, Залеський, Гоцинський – її типові представники. Любов до української природи, ідеалізація колишньої козаччини, переспівування мотивів народної поезії "української школи" разом з шляхетними традиціями й патріотизмом історичної Польщі – те, що їх єдило.

Володимир Антонович, вихований на ідеях французької філософії XVIII ст., сам усвідомивши свій "борг" перед народом, зробив рішучий крок і переступив через ту глибоку прірву, що розділяла польську історичну ідеологію й український демократичний народницький рух. Він просто перейшов до українського табору. Його славнозвісна "Сповідь", видрукувана в органі українських народовців, у петербургському місячнику "Основа" (1862 р., I), стала громадським і національним credo для групи осіб, які одночасно з ним із польсько-шляхетського перейшли до народно-українського табору. Цей знаменний історичний рух не поширився на усю спольщену шляхту українських провінцій історичної Польщі – Київщини, Волині й Поділля, але він притягнув до себе ряд ідеалістично налаштованих і високо талановитих осіб, які внесли коштовний вклад у скарбницю української культури і котрі знаходили собі послідовників у кожній наступній генерації шляхетського суспільства на Правобережжі [2, с. 215].

З огляду на сказане, викликає інтерес сприйняття відомим українським істориком кінця XIX – першої половини XX ст. – Мироном Кордубою, багатогранної постаті Володимира Антоновича як учителя свого вчителя (маємо на увазі Михайла Грушевського).

Відтак, метою цієї наукової статті є аналіз наукової спадщини М. Кордуби з проблем історичної біографістики, зокрема праць, присвячених В. Антоновичу.

Метою продиктовані наступні завдання: з'ясувати передумови виникнення інтересу у вченого до життя й діяльності В. Антоновича, прослідкувати еволюцію наукового світогляду історика в інтерпретації М. Кордуби, проаналізувати важливі аспекти наукової й громадсько-політичної діяльності В. Антоновича, на які звернув особливу увагу М. Кордуба.

Об'єктом статті є постать В. Антоновича на тлі історичних подій XIX – початку XX ст.

Предметом – наукова та громадсько-політична діяльність видатного вченого у науковій спадщині М. Кордуби.

Зауважимо, що донедавна в українській історіографії М. Кордуба найчастіше згадувався як видатний дослідник давньої й середньовічної історії та доби Хмельниччини. Так називали його відомі історики – Л. Винар [3], Я. Серкіз [4], О. Пріцак та інші. [5]. Практично невідомим залишався доробок ученого з проблем наукової біографістики, недостатньо уваги приділялося його аналізу. Мова йде про праці, присвячені видатним українським письменникам, історикам, громадським діячам: Т. Шевченку [6], М. Максимовичу [7], П. Кулішу [8], Б. Грінченку [9], М. Грушевському [10], зокрема, й В. Антоновичу [11–12]. Це власне ті знакові постаті, яких, незважаючи на складність їхньої особистої ідентифікації та неоднозначність громадської позиції й інтелектуального обличчя, М. Кордуба зарахував до національного пантеону інтелігенції.

Творча спадщина М. Кордуби, в тому числі й праці про В. Антоновича, досі не перевидавалися й залишаються маловідомими серед наукового загалу та громадськості України. Хоча окремих аспектів досліджуваної проблеми в теоретико-методологічному плані торкалися у своїх працях В. Масненко [13], Н. Яковенко [1], Д. Дорошенко [2]. Частково згадані питання порушувала автор цієї статті у працях "Феномен інтелігенції у науковій концепції Мирона Кордуби в контексті української історіографії початку XX ст." [14], "Наукова спадщина Мирона Кордуба в контексті розвитку української історіографії першої половини XX ст." [15].

Характерною рисою досліджень нами названих історичних постатей громадського життя – діячів науки і культури – стало визначення їхнього місця у процесі українського національного відродження, пошук неперервності між їхніми ідеями та сучасним українством. У цьому, мабуть, була ознака часу: молода українська нація й історична думка потребувала авторитетів.

Сьогодні, ми можемо констатувати, що у пореволюційний період в Україні сформувався позитивний досвід студювання націотворчої ролі інтелігенції на науковому рівні. Зазначимо, що тут особливу увагу до дослідження участі інтелігенції у національно-визвольному русі виявляли у період 1920-х років наукові установи, очолювані М. Грушевським. Зокрема, важлива програма була реалізована шляхом оприлюднення в окремому постійному розділі журналу "Україна" – "Матеріали з громадського і літературного життя України XIX – і початку XX ст." – мемуарів, епістолярної спадщини, документів передреволюційної доби. Крім того, окремі випуски цього журналу присвячувались видатним постатям українського національно-культурного руху – Т. Шевченку, М. Драгоманову, М. Костомарову, І. Франку, В. Антоновичу, П. Кулішу та іншим.

Заслугує на увагу та обставина, що власне М. Грушевський намагався відшукати витоки національного відродження XIX ст. у попередніх епохах, виявити спадкоємність ідей, продуктованих інтелігентським середовищем. Тож не дивно, що і його учні працювали у такому ж напрямі [13, с. 325].

Роль націотворчої діяльності інтелігенції у XIX ст., а саме так подає М. Кордуба життя видатного вченого, історик проілюстрував у статті "Володимир Антонович", приуроченій 20-літтю від дня його смерті [11]. У ній проаналізовано історичні, історіософські, археологічні, етнографічні праці науковця, його громадську діяльність. При цьому вчений зауважив, що він не ставить перед собою надто широкої мети, оскільки ще за життя В. Антоновича, з нагоди його ювілею на сторінках "Літературно-наукового вістника" вийшла доволі детальна й сумлінна праця С. Томашівського про наукову діяльність історика, "безперечно найосновніша студія про В. Антоновича, яку досі написано" (С. Томашівський. Володимир Антонович, його діяльність на полі історичної науки // "Літературно-науковий вістник". – Кн. I–III. – Львів, 1906.) [11, с. 156].

У згаданій статті М. Кордуба підкреслив вагому роль, яку мало тоді видання В. Антоновичем джерельного матеріалу з історії України для формування національної свідомості українського народу. Це особисто зредагований дев'ятитомний "Архив Юго-Западной России", що подавав дослідникам минулого українського народу неocenенну скарбницю першорядних джерел з історії Козаччини, українських міст, українського селянства, церковних відносин та колонізації в Україні; збірник літописів з історії України; матеріали з історичної топографії Києва і Київщини; четвертий том літопису Самійла Величка; збірка литовських княжих грамот, а також чимало мемуарів, дрібніших документів, грамот, надрукованих у "Київській старовині" [11, с. 157].

Досліджуючи польсько-українські взаємини, у серії праць В. Антонович розвінчав теорії про культурну місію, яку польська шляхта ніби-то виконувала в Україні [11, с. 158–159].

Наслідком археологічної діяльності вченого (М. Кордуба зауважив, що до В. Антоновича української археології як науки зовсім не було) стали: праця про культуру древлян, загальні археологічні карти давньої Київщини і Волині, декілька розвідок про старий Київ [11, с. 161].

У контексті розгляду питання про роль інтелігенції, зокрема наукової, у суспільному житті країни – студії про зв'язки наддніпрянських громадсько-політичних та культурних діячів з Галичиною та іншими західноукраїнськими землями. Ця, актуальна з багатьох аспектів тематика, пов'язана з проектом М. Грушевського, який з початком виходу часопису "Україна" звертався до галицьких учених, щоб вони надсилали українознавчу інформацію про наукове життя у Галичині. Так, окрема книга часопису № 27 за 1928 р. була повністю присвячена українсько-галицьким взаєминам [13, с. 293]. Зрозуміло, що розгляд спільної наукової діяльності українських учених сприяв нейтралізації певних галицько-наддніпрянських суперечностей у науковій сфері, що мали місце у 20-х рр. ХХ ст.

Тут важливо нагадати, що подібні непорозуміння вперше виявилися ще під час революційних подій 1905–1907 рр., коли відбулася своєрідна зустріч наддністрянської та наддніпрянської наукових традицій в умовах підросійської України. Тодішні суперечності, ґрунтовані на гурткових та особистих амбіціях, вилилися у суперництві навколо друкованих видань – "України", "Нової громади", "Літературно-наукового вістника", перенесеного М. Грушевським до Києва. В особистому плані протистояння розгорталося між М. Грушевським, з одного боку, та С. Єфремовим і Б. Грінченком, з іншого. Власне М. Грушевський вважав шкідливим для української справи поширення здогадів про те, "що все, що появилось в Галичині на полі науки, літератури, російським українцям не придатне, і що вони мають чекати, поки "власні Платони" приготують власну українську науку в усіх сферах і галузях, не заражену впливами "галичанщини" [13, с. 294]. Особиста неприязнь частини науковців до М. Грушевського переносилася і на західноукраїнських учених й НТШ, з якими той намагався підтримувати найтісніші контакти.

У свою чергу, дослідники Галичини приділяли належну увагу досягненням історичної науки у Наддніпрянщині. Можна стверджувати навіть, що соборницький напрям М. Грушевського і його учнів тоді переміг партикуляристські тенденції наддніпрянської течії С. Єфремова [13, с. 294].

Доказом цього є праця М. Кордуби "Зв'язки В. Антоновича з Галичиною", опублікована у п'ятій книзі "України" за 1928 р. [12]. Описуючи ситуацію, що склалася між Галичиною і рештою українських земель у ХІХ ст. у зв'язку з пануванням там двох різних імперій, автор підкреслював, наскільки призупинились будь-якого роду зв'язки між населенням цих країв. Наддніпрянець, приїхавши в Галичину, попадав в іншу державу, і навпаки [12, с. 33].

До одних з перших, хто працював над проблемою духовного єднання галичан з наддніпрянцями, М. Кордуба зарахував і В. Антоновича.

У 1885 р. В. Антонович здобув популярність серед галицької української громади своєю критикою відомого історичного роману польського письменника Г. Сенкевича "Вогнем і мечем". Як добрий учитель, інтелігенція знала, що цютливому народові не годиться слухати. Іншими словами, її увага була вибірковою, а рецепція – тенденційною. Але роман "Вогнем і мечем" неможливо було замовчати, і він став об'єктом гострого осуду. Критична розвідка В. Антоновича, вміщена в часописі "Киевская старина" за 1885 рік (№ 12) називалася "Польско-русские отношения ХVІІ в. в современной польской призме (По поводу повести Г. Сенкевича "Огнем и мечем")" [16, с. 133], – найповніше і найґрунтовніше висловлена українська позиція свого часу.

Її схвально оцінив М. Кордуба у вже згаданій студії [12]. Історик відзначив, що у своїй "різкій, хоча й супокійній тоном критиці" учений професор осудив історичну концепцію Г. Сенкевича, вказавши на його незнання локального колориту, грубі етнографічні та лінгвістичні промахи і звернувши увагу на етичний бік справи, на прославлення жорстокості та кровожадності виведених у повісті представників польської шляхти, возвеличених автором як національних героїв, зазначаючи своє здивування, яким чином в голові письменника ХІХ ст. могли зародитися такі садистські інстинкти, що личили б хіба що оточенню Нерона, або сподвижникам Чингісхана, а не сучасному представнику культурного народу [12, с. 52].

До речі, пристрасті навколо історичного роману Г. Сенкевича "Вогнем і мечем", що декілька десятків років після його появи вирували в колах польських критиків, літературознавців, істориків відродилися вже у наш час завдяки майстерній кінопостановці Єжи Гофмана: вона не тільки оголила проблеми літературного оригіналу, але й стала лакмусовим папірцем сучасного стану польсько-українських стосунків. Знаменно, що саме польсько-українські взаємини у подачі Г. Сенкевича стали об'єктом найзапекліших суперечок, хоча у його трилогії описано також і боротьбу поляків зі шведами, росіянами, татарами тощо. Причина тут вочевидь у тому, що повстання Б. Хмельницького, за влучним висловом М. Грушевського, мало для українців те саме

значення, що Реформація для німців чи Французька революція для усієї Європи, воно стало наріжним каменем ідентичності українців – від гетьманових панегиристів XVII ст. до письменників та істориків нинішнього століття. Взявшись спроектувати польську національну міфологію на той історичний період, Г. Сенкевич неминує мусив вступити у непримиренний конфлікт із національною міфологією українців [16, с. 132].

Загалом М. Кордуба вважав, що вплив В. Антоновича на галицьку громаду проявився передусім у двох напрямках: як ученого дослідника української історії і як громадянина та національного діяча. Саме В. Антонович став поштовхом для галицької молоді, що прагнула займатися наукою [12, с. 42]. А видання збірника українських історичних пісень (Историческія песни малорусскаго народа съ объясненіями. – Київ. – Т. I. – 1874. – Т. II. – 1875) разом із М. Драгомановим та М. Бучинським, котрий надіслав В. Антоновичу 170 підгірських пісень і 22 казки з Галичини, стало не тільки першою спробою систематичного збору народної творчості, а й першим врожаєм спільної праці українців з обидвох сторін кордону [11, с. 161].

Інтерпретаторами та популяризаторами історичних поглядів В. Антоновича у Галичині були І. Нечуй-Левицький та О. Барвінський. Вони, вважав М. Кордуба, перші познайомили ширші верстви галицького громадянства з доробком наукових праць історика [12, с. 49]. Зрештою, саме В. Антонович і М. Драгоманов взяли на себе роль посередників між Наддніпрянщиною і Галичиною [12, с. 56]. За ініціатииви першого у Львові засновано "Товариство імені Шевченка", він мав чималий вплив на Літературне товариство ім. Т. Шевченка і спричинився до подальшої реорганізації його в Наукове товариство ім. Т. Шевченка [12, с. 60].

У 1872 р. В. Антонович доклав зусилля до збору фондів на оновлення львівської "Правди", котра, після свого третього оновлення (1888 р.) мала поширювати та поглиблювати серед освічених людей австрійської та підросійської України національну свідомість, почуття єдності, незважаючи на кордони і партійні різниці [12, с. 74]. Історик збирав гроші на видавництво та брав участь у редакційній колегії книжкової серії "Руська Історична Бібліотека". До нього не раз зверталися за посередництвом в організації грошової та літературної допомоги визначні галицькі діячі, він давав поради з різних наукових справ [12, с. 53]. Наприклад, як згадував М. Кордуба, для фахової консультації до нього неодноразово зверталися О. Огоновський, О. Барвінський [12, с. 53]. Саме В. Антоновичем і М. Драгомановим у 1870-х рр. було запропоновано "Просвіті" план надсилання книжок між Києвом і Львовом, створення низки українських книгарень з метою обміну та усунення відчуження, вирівнювання тієї різниці культур і світоглядів, які упродовж десятиліть утворилися між українцями з обидвох сторін Збруча [12, с. 56]. Як зазначав М. Кордуба, тоді цей план не було зреалізовано через фінансові й технічні труднощі [12, с. 56].

В. Антонович приділяв увагу науковому обґрунтуванню та висвітленню української проблеми перед західноєвропейським культурним світом, поширенню національної свідомості серед українського населення. Концептуально важливим стало обґрунтування ним у серії статей принципу українства [12, с. 63]. Свої погляди про народність В. Антонович підсумував у праці "Виклади про козацькі часи на Україні" (Чернівці, 1912 р.).

М. Кордуба звернув увагу на те, що трактуючи поняття "нація", він займає не західноєвропейську державну позицію, а етнографічну, вважаючи за народність будь-яку групу людей, що складає один тип. Як колишній лікар і природознавець, він підходить до національної справи з фізіологічної точки і підкреслює, що національність витворюється самою природою, а не державою. Вона не залежить від мови, але охоплює всі функції душі людини [12, с. 63].

Безумовно, що М. Кордуба як історик-державник не розділяв таких поглядів В. Антоновича, чого не скажеш стосовно інших думок вченого, наприклад про національне відродження пригноблених слов'янських народів у XVIII–XIX ст. В. Антонович стверджував, що воно відбувалося у всіх народів більш-менш однаково. Спочатку з'являються окремі люди – організатори, далі коло їх зростає, вони починають гуртуватися, до них долучається народ, після чого вони добиваються прав на самостійне культурне життя [12, с. 63]. М. Кордубі імponує те, що В. Антонович виділяє з-поміж народної маси – еліту, інтелігенцію. Як бачимо, – пише історик, – для Антоновича національність це не витворений собі ідол, це річ наскрізь реальна і серйозна. У нього зовсім нема сумнівів, "які ми руські, чи ми різновидність обшого, чи окреме зовсім". А щоб розсіяти сумніви в інших, щоб народовцям в Галичині дати зброю в руки до боротьби з "обєдинителями", Антонович під іменем Низенко написав для "Правди" статтю про: "Три національні типи народні" [12, с. 64]. У ній історик розвиває ідеї М. Костомарова про особливе "народне начало українців". Костомаровські "начала" подеколи дістають під пером В. Антоновича назву "народного характеру", що нібито визначає історію та культуру росіян, українців і поляків. Для росіян ідеалом є авторитет сили, для українців – "громадська рівноправність", найповніше втілена в "стародавнім віці" та в козацькому народоправстві "однакових і рівних", для поляків – схиляння перед аристократизмом. Щойно

наведений приклад ставить під сумнів ту впевненість, з якою Й. Гермайзе в 1928 р. оцінював творчість В. Антоновича як розрив із романтичною традицією в українському історіописанні (часто таку думку зустрічаємо і сьогодні). Насправді ж В. Антонович був, як здається, людиною "двох вір" – романтичної та позитивістської. Позитивістський пієтет перед "фактами" в його творах підпорядковано романтичній концепції особливого "духу народу", що нібито детермінує все історичне буття українців [1, с. 143–144].

Звичайно, М. Кордуба, як історик-позитивіст, не міг оминати таких концептуальних думок В. Антоновича, підкресливши також, що вчений з великою ерудицією та знанням предмету вказує риси, що відрізняють українців, росіян і поляків між собою: антропологічні, вдачі за темпераментом, родинні відносини, політичні ідеали, ставлення до віри, мистецтва, танців, літературних та наукових заходів тощо [12, с. 64]. Зрештою, в основі наукового пошуку М. Кордуби збереглась методологія історичного дослідження, започаткована В. Антоновичем і М. Грушевським, маємо на увазі джерельний документалізм та критику історичних джерел на основі аналізу та синтезу.

Якщо вже вести мову про концептуально важливі питання в українській історіографії й політиці кінця XIX ст. у трактуванні В. Антоновича, у згаданій статті М. Кордуба підкреслив ще один важливий момент. В. Антонович інакше сприймав галицьких москвофілів, ніж М. Драгоманов. І наводить такий цікавий приклад: у лютому 1888 р. на нараді членів "Старої громади" під проводом В. Антоновича ухвалено як політичну директиву для галицьких народолюбів, не входити у ніякі компроміси з москвофілами, бо це принесе шкоду народній справі й на підросійській Україні. У боротьбі з галицькими радикалами у 1890 р. В. Антонович називав їх головною виною братання з москвофілами, підкреслюючи, що вони через це працюють на користь царському деспотизму, а в період свого перебування на початку січня 1891 р. у Львові пояснив О. Барвінському, що до І. Франка і М. Павлика не заходить часто тому, що не хоче застати у них москвофілів [12, с. 65].

Підсумовуючи, М. Кордуба зазначав, що наукова і громадська діяльність В. Антоновича зробила його центральною фігурою українського суспільства XIX ст., "як людина досвідчена і з яким розумом, В. Антонович був тим осередком, до якого горнулися всі верстви українського громадянства, і старші, й молодші покоління, для всіх він був щирим порадиником" [11, с. 167].

Отже, на початку XX ст. в українській історіографії склалася ситуація, коли осмислення націотворчої діяльності інтелігенції відбувалося у персоніфікований спосіб. М. Кордуба яскраво продемонстрував це. Праці вченого з історичної біографістики, зокрема про В. Антоновича складають вагомий частку його наукового доробку і є позитивним явищем у розвитку національної історіографії першої половини XX ст. Вивчаючи життя і діяльність найбільш показових постатей, зрештою, визначаючи такі особи, він хотів довести, що саме вони уособлювали українство на основних етапах його розвитку.

Список використаних джерел

1. Яковенко Н. Вступ до історії / Н. Яковенко. – К.: Критика, 2007. – 375 с.
2. Дорошенко Д. Нарис історії України. У 2 т. – Т. II (від половини XVII ст.) / Д. Дорошенко. – Мюнхен-Київ: Дніпрова хвиля-Глобус, 1966. – 356 с.
3. Винар Л. Огляд історичної літератури про початки української козаччини / Л. Винар // Український історик. – 1965. – № 3–4. – С. 17–39; Винар Л. Галицька доба М. Грушевського (1894–1914) / Л. Винар // Український історик. – 1967. – № 1. – 2. – С. 5–23; Винар Л. Найвидатніший історик України М. Грушевський (у 50-ліття смерті: 1934–1984) / Л. Винар // Сучасність. – 1985. – лютий. – Ч. 2. – С. 73–92.
4. Серкіз Я. Плугатар національної історії / Я. Серкіз // За вільну Україну. – 1994. – 10 лютого; Серкіз Я. Науково-педагогічні засади М. Грушевського (за листами до М. Кордуби) / Я. Серкіз // М. Грушевський і Західна Україна. – Львів, 1995. – С. 74–75; Серкіз Я. Професор Мирон Кордуба / Я. Серкіз // Просвіта. – 3 березня 1996; Серкіз Я. Учений з європейським іменем / Я. Серкіз // Молода Галичина. – 5 березня 1996.
5. Прицак О. Мирон Кордуба і його життя / О. Прицак // Дзвін. – Львів, 1990. – № 7. – С. 144–146; Прицак О. Мирон Кордуба – історик, публіцист / О. Прицак // Основа. – 15 лютого 1992.
6. Державний архів Чернівецької області. – Ф. 216. – Оп. 2. – Спр. 125. – 144 арк.
7. Кордуба М. М. Максимович і перші дослідження над українськими географічними назвами / М. Кордуба // Записки НТШ. – Т. 149. – Львів, 1927. – С. 1–8.
8. Кордуба М. Причинки до урядничої служби П. Куліша / М. Кордуба // Записки НТШ. – Т. 100. – Львів, 1930. – С. 1–51.
9. Кордуба М. Народно-просвітня діяльність Б. Грінченка / М. Кордуба // На могилу Бориса Грінченка. – Чернівці: Руска Рада, 1910. – 26 с.
10. Державний архів Львівської області. – Ф. Р. 2923. – Оп. 1. – Спр. 8. – 9 арк.; Кордуба М. Михайло Грушевський (з нагоди 25-літнього ювілею літературної діяльності) / М. Кордуба // Каменярі. – Ч. 13–14. – 1910. – 15 травня. – С. 2–3; Кордуба М. Приїзд проф. М. Грушевського до Львова / М. Кордуба // Вісник Союзу Визволення України. – 1916. – Ч. 128. – С. 795–796; Кордуба М. Академік Михайло Грушевський як історик / М. Кордуба // Літературно-науковий вістник. – Кн. 12. – Т. 96. – 1926. – С. 346–357; Кордуба М. М. Грушевський як учений / М. Кордуба // Український історик. – 1984. – № 1–4. – С. 33–47.
11. Кордуба М. Володимир Антонович / М. Кордуба // Літературно-науковий вістник. – Кн. 6. – Т. 96. – 1922. – С. 156–167.
12. Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною / М. Кордуба // Україна. – 1928. – Кн. 5. – С. 33–78.
13. Масненко В. Історична думка та націотворення в Україні (кінець XIX – перша третина XX ст.) / В. Масненко. – Київ, Черкаси:

Відлуння-Плюс, 2001. – 440 с. 14. Федорів І. Феномен інтелігенції у науковій концепції Мирона Кордуби в контексті української історіографії початку XX ст. / І. Федорів // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. – Чернівці: Рута, 2002. – Т. 9. – С. 325–335. 15. Федорів І. Наукова спадщина Мирона Кордуби в контексті розвитку української історіографії першої половини XX ст. / І. Федорів // Наукові записки ТНПУ. Серія: Історія. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2008. – Вип. 2 // Українська історична біографістика: забуте і невідоме. Ч. 2. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2008. – С. 74–85. 16. Радишевський Р. Література та історія в романі "Вогнем і мечем" Генрика Сенкевича / Р. Радишевський // Українська полоністика. – Під ред. Герасимчук А. – Вип. 2. – Філологічні дослідження. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. – С. 132–148.

Ірина Федорів

ВЛАДИМИР АНТОНОВИЧ В ПЕРЦЕПЦІИ МИРОНА КОРДУБЫ

В статье анализируются работы Мирона Кордубы, посвященные выдающемуся украинскому историку и общественно-политическому деятелю – Владимиру Антоновичу. Отдельное внимание автор обращает на проблему соборности Галиции и Надднепрянщины и роль в этих процессах В. Антоновича.

Ключевые слова: В. Антонович, М. Кордуба, Галиция, Надднепрянщина, научная и общественно-политическая деятельность.

Iryna Fedoriv

VOLODYMYR ANTONOVYCH IN PERCEPTION OF MYRON KORDUBA

The article analyzes the works of Myron Korduba devoted to the famous Ukrainian historian and social and political figure – Volodymyr Antonovych. The author draws special attention to the problem of collegiality in Galicia and Naddniprianshchyna and the role of V. Antonovych in these processes.

Key words: V. Antonovych, M. Korduba, Galicia, Naddniprianshchyna, scientific and social and political activity.

УДК 94 (477)

Ігор Ніколаєв

ІСТОРІОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ МОНОПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ В УСРР У 20-Х РОКАХ XX СТ.

У статті проаналізовані ключові аспекти наукової розробки теми становлення тоталітарної системи в Україні в 20-роки XX ст. Автором показані основні етапи вивчення поставленого питання в вітчизняній та закордонній історіографії.

Ключові слова: ранній тоталітаризм, політичні партії, більшовизм, моно партійна система, політична опозиція.

У період розбудови української державності особливої актуальності набирає питання знаходження дієвого механізму функціонування та співіснування суспільства та держави. Історичний досвід показав, що саме система партій пропонує альтернативи та варіанти, що виражають волю та інтереси населення.

На сьогоднішній день, незважаючи на актуалізацію у вітчизняній історичній науці досліджень питань становлення тоталітарної системи, його історіографічне опрацювання залишається недостатнім.

Переважає більшість праць вітчизняних дослідників, присвячених встановленню гегемонії більшовицької партії у 1920-ті роки не розкривають проблему повною мірою. Не викликає сумнівів актуальність вироблення українською історичною наукою системного бачення проблем окресленого періоду, на основі чого можна простежити взаємодію різних історичних шкіл та напрямків.

Наукова новизна дослідження полягає в спробі здійснення системного аналізу здобутків історичної науки з поставленої проблеми, аналізу найновіших публікацій, що ще не підлягали історіографічній розробці для переосмислення історії подій періоду раннього тоталітаризму.

Об'єктом дослідження є сучасна українська та зарубіжна історіографія становлення тоталітарної системи в УСРР в 1920-х роках.